

УДК: 344.13

Т.Б. Ніколаєнко,
кандидат юридичних наук, доцент,
здобувач ДНДІ МВС України, м. Київ

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ВІЙСЬКОВОГО ЗЛОЧИНУ

Статтю присвячено дослідженню поняття військового злочину та його ознак. Доведено, що в контексті цілісності розуміння кримінальної відповідальності поняття військового злочину поєднує ознаки, притаманні як злочину в цілому, так і спеціальні ознаки, характерні лише йому. Обґрунтовано, що найбільш повно характеризують поняття військового злочину ознаки: кримінальної протиправності, суспільної небезпечності, винності, караності та суб'єктності. Виокремлено спеціальні ознаки, які визначають військовий злочин, до них віднесено: об'єкт, суб'єкт та кримінальну (військову) протиправність. Сформульовано авторське поняття військового злочину.

Ключові слова: поняття військового злочину, загальні ознаки військового злочину; спеціальні ознаки військового злочину, військовослужбовець, військовозобов'язаний, резервіст; порядок проходження військової служби.

Статья посвящена исследованию понятия военного преступления и его признаков. Доказано, что в контексте целостности понимания уголовной ответственности понятие военного преступления сочетает признаки, присущие как преступлению в целом, так и специальные признаки, характерные исключительно ему. Обосновано, что наиболее полно характеризуют понятие военного преступления признаки: уголовной противоправности, общественной опасности, виновности, наказуемости и субъектности. Выделены специальные признаки, которые определяют военное преступление, к ним отнесены: объект, субъект и уголовная (военная) противоправность. Сформулировано авторское понятие военного преступления.

Ключевые слова: понятие воинского преступления; общие признаки воинского преступления; специальные признаки воинского преступления; военнослужащий, военнообязанный и резервист; порядок прохождения воинское службы.

Ще з часів формування перших військових формувань необхідність врегулювання взаємовідносин між військовими зумовила потребу в визначеності правил їх поведінки та відповідальності в разі порушення таких. З розвитком права ці норми, поступово удосконалюючись, отримували самостійність. До періоду зародження ще радянської епохи інститут військових злочинів перебував у визначеності його існування в нормах загального характеру. Його розуміння ви-пливало з логічного тлумачення інших норм закону чи правових актів, які вказували на це. У радянські часи розвиток військово-кримінальних правовідносин намагався зосередитись на акцентуванні самостійності їх регулювання. Його норми визначали поняття військового злочину та види діянь, що були направлені на порушення порядку несення військової служби. Але і до сьогодні в межах вже чинного законодавства України регулювання таких правовідносин не знайшло єдності розуміння щодо основних ознак військового злочину та його поняття. Невизначеність щодо цього унеможливує подальше дослідження проблем, які існують у сфері військових злочинів.

Специфіка реалізації функцій військової організації, життя та діяльності сектору безпеки та оборони, єдиноначальність, суворота військова дисципліна та централізація військового командування зумовлює і специфіку існування суспільних відносин у

цій сфері. Особливості їх регулювання в разі порушення військової служби мають важливе значення в забезпеченні належного стану законності і правопорядку. Без їх підтримання неможливе ефективне виконання завдань щодо забезпечення обороноздатності держави. В умовах сьогодення ці питання постають доволі гостро. Порушення військового порядку стає прямою загрозою національній безпеці держави. Вирішення цього потребує правового підґрунтя, що актуалізує питання відповідальності за порушення порядку дисципліни.

Проблемам військових злочинів ще за радянських часів приділяли увагу Х.М. Ахметшин, В.М. Кудрявцев, М.О. Стручков, А.А. Тер-Акопов, А.А. Толкаченко, В.Н. Хропанюк та ін. На теренах сучасної України це питання досліджене в працях М.І. Бажанова, В.О. Бугаєва, П.А. Вороб'я, В.О. Глушкова, В.К. Грищука, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, М.І. Панова, А.А. Пінаєва, Є.Л. Стрельцова, М.І. Хавронюка, С.О. Харитонова та ін. Проте багато питань щодо правових аспектів визначеності поняття та ознак військового злочину залишались дискусійними.

Тому з врахуванням того, метою нашого розгляду постане аналіз наукових підходів щодо диференційованості трактування ознак військового злочину, розуміння їх суті з наступним виокремленням загальних та спеціальних ознак військового злочину та формулюванням поняття військового злочину.

Положення Кримінального кодексу України (*далі* – ККУ) з урахуванням наслідування основних принципів нормативного регулювання військових діянь визначило у своєму складі поняття військового злочину, його ознаки та види кримінальних порушень. За всю історію свого існування вони весь час зазнавали змін. То отримували доволі широкі правові можливості, то, навпаки, обмежувались у своєму нормативному регулюванні. І на сьогодні ситуація є також доволі неоднозначною. На ґрунті існування визначеності поняття військового злочину, дискусії з приводу його ознак постійно тривають.

Поняття військового злочину чітко сформульоване в положенні ч. 1 ст. 401 ККУ. За його змістом військовими злочинами визнано передбачені розділом ККУ злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів [1]. Таке тлумачення доволі вдало, дотримуючись цілісності розуміння кримінальної відповідальності, поєднало як загальні ознаки, притаманні злочину в цілому, так і спеціальні його складові, характерні саме для цього виду злочину. З одного боку, це демонструє єдність усієї системи кримінального права та її індивідуальність і вагомість щодо військових правовідносин, з іншого. Ще, як зазначав М.І. Панов, таке рішення є наочним відображенням зв'язку кримінального законодавства із загальнодержавним військовим будівництвом [2, с. 7].

З приводу ознак, які охоплюють поняття військового злочину як злочину взагалі, в юридичній літературі немає однозначності щодо їх визначеності. Позиції вчених розділились на декілька напрямів. Одні, зокрема, В.М. Куц, П.С. Матишевський, П.Л. Фріс, С.Д. Шапченко та ін. переконані, що для повної характеристики злочину в цілому достатньо двох (трьох) ознак, які його визначають, це: кримінальна протиправність, суспільна небезпечність та винність. Інші вчені: М.І. Бажанов, В.О. Бугаєв, В.О. Навроцький, М.І. Панов, А.А. Пінаєв, Т.Є. Севастьянова, Є.Л. Стрельцов, С.О. Харитонов та ін. вважають, що поняття злочину можна визначити через вказівку на чотири його ознаки, додаючи до попередніх ще й караність. Наступна група вчених в особі В.М. Ковальського, М.І. Хавронюка, С.С. Яценка та ін. до обов'язкових ознак віднесла п'ять, у тому числі й суб'єкт вчиненого діяння. За переконанням саме останніх представників, такі ознаки відображають повною мірою поняття злочину та його суть. Відсутність хоча б однієї вказуватиме на відсутність злочину як такого взагалі.

Але кожна із позицій вчених заслуговує на увагу. Одні більш повно визначились з ознаками злочину, виокремлюючи у її складі навіть ті, що прямо не визначені законодавством (караність), інші, навпаки, обмежились, не враховуючи навіть ті, що мають пряму вказівку в законодавстві (суб'єктивність (вчинення злочину суб'єктом)). І це не є підставою для ігнорування жодної з них. На нашу думку, найбільш прийнятною буде позиція щодо прихильності до думки вчених, які до ознак, що найбільш повною мірою відображають злочин як такий, відносять: 1) *кримінальну протиправність*, 2) *суспільну небезпечність*, 3) *винність*, 4) *караність* та 5) *суб'єктність*. Усі ці ознаки з врахуванням специфіки суспільних відносин, у сфері яких вони виникають, визначають і його особливості. Тому розглянемо їх у призмі саме військових злочинів.

Кримінальна протиправність як ознака військового злочину полягає в юридичному визначенні суспільної небезпечності діянь, передбачених ККУ, які посягають лише на встановлений порядок несення або проходження військової служби.

Це означає, що за наявності інших ознак злочину, наприклад, при вчиненні військовослужбовцем іншого злочину, передбаченого ККУ, виникає загальнокримінальна протиправність і відсутня ознака кримінальної протиправності військового злочину. Характерною особливістю кримінальної протиправності військового злочину є визначеність протиправності діянь саме у нормах виключно XIX Розділу “Військові злочини”.

Суспільна небезпечність полягає у здатності заподіювати реальну шкоду чи створювати загрозу заподіяння такої шкоди правоохоронюваним законом інтересам, визначеним ККУ. Стосовно військових злочинів така суспільна небезпека визначається у посяганні на встановлений порядок несення або проходження військової служби, регулювання якого здійснюється законами України, нормами військових статутів, положеннями та інструкціями тощо. Але слід звернути увагу, що суспільна небезпека військових злочинів відзначається не лише самими порушеннями встановленого порядку проходження військової служби, але й настанням реальних загроз, зумовленими її особливостями.

Вважається, що військова служба – це державна служба особливого характеру. Вона є невід'ємною частиною забезпечення обороноздатності держави, її цілісності та недоторканості. Будь-яке порушення порядку проходження військової служби є негативним проявом послаблення її здатності та можливості надійного протистояння ймовірному противнику. Для забезпечення військової, а відповідно і національної безпеки, навіть при загрозі заподіяння шкоди її інтересам, відповідальність є доволі суворою. Яскравим прикладом з цього приводу постало посилення відповідальності за вчинення військових злочинів у разі зміни державного становища у країні. Із загостренням ситуації на Сході держави, необхідності забезпечення належного рівня бойової готовності, військової дисципліни та правопорядку, посягання на військовий правопорядок отримало підвищений ступінь його захисту [3]. Вчинення в особливий період діянь, які посягають на охоронювані законом інтереси військової служби, навіть без заподіяння істотної шкоди, є обтяжуючою обставиною. Сам факт вчинення злочину при зміні такої обстановки становить підвищений ступінь небезпеки та є потенційно загрозливим. Тому і рівень суспільної небезпеки військових злочинів залежить не лише від ступеня небезпеки вчиненого діяння чи реального заподіяння ним шкоди охоронюваним законом інтересам військової служби, але й обстановки, яка впливає на її безпеку.

Винність військового злочину розкриває суб'єктивну характеристику самого злочину. Відповідальність за будь-який злочин настає виключно за наявності вини особи. Ще Конституція України встановила, що особа не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [4, ст. 62]. Положення ККУ підтвердили таку можливість у незаконності притягнення особи до кримінальної відповідальності, доки її вину не було доведено в законному порядку та встановлено обвинувальним

ви роком суду [1, ч. 2 ст. 2]. Тому вчинення діяння поза виною особою не визнається злочинним. До порушення порядку несення та проходження військової служби, настання (ймовірне настання) відповідних негативних наслідків має бути суб'єктивне (винне) ставлення особи. Вона має усвідомлювати направленість своїх дій на порушення саме порядку несення та проходження військової служби, а також спричинення чи ймовірне спричинення такими діями шкоди інтересам служби.

За кожне вчинене таке діяння виникає правомірна загроза застосування до особи відповідного покарання. Положення ККУ за вчинення будь-якого військового злочину передбачає конкретні види та розміри покарань. Але водночас виникнення реальної загрози не є, по суті, реальним застосування до особи конкретного виду покарання. Законодавство допускає різноманітні підстави та умови звільнення особи від відповідальності та покарання зокрема. Підкреслюючи свій гуманізм та справедливість, вона надає можливість карати осіб лише в порядку менш жорстоких санкцій, не пов'язаних з ізоляцією особи, та переходити до більш жорстоких, в яких передбачаються певні строки ув'язнення [5, с. 111]. Тому винні у вчиненні злочину не завжди зазнають автоматичного застосування до них покарання. Але це жодним чином не усуває самої *караності* злочину.

До військовослужбовців, які вчинили військовий злочин, можуть застосовуватися різні види покарань. Але наділені специфічним статусом військовослужбовця вони можуть отримувати, з одного боку, покарання, зазначені в санкціях статей “Військових злочинів”, які є загальними його видами, та, з іншого боку, ті, що випливають виключно з їх правового статусу. Позбавлення військового звання, службові обмеження для військовослужбовців, арешт з тримання на гауптвахті та тримання у дисциплінарному батальйоні можуть бути такими видами. Їх існування з виключністю застосування саме до військовослужбовців визначає певним чином специфічність караності як ознаки військового злочину.

І остання ознака військового злочину, яка визначає його суть – це *суб'єктність*. З приводу суб'єктності злочину в юридичній літературі існують доволі різні думки щодо її приналежності як обов'язкової ознаки злочину. Одні вважають, що вона розуміється вже в самому понятті злочині, а її ознаки розкриваються у ст. 18 ККУ. Інші акцентують увагу на необхідності її визначності, оскільки вона окреслена в самій нормі закону як “вчинене суб'єктом злочину” (ст. 11 ККУ), а її відсутність втрачатиме суть самого злочину, носієм якого є вона.

Зрозуміло, що діяння, вчинене особою, яка не має ознак суб'єкта злочину не може бути визнане як злочинне. Водночас специфіка кримінальної протиправності військового злочину зумовлює наділенню її суб'єкта специфічними (спеціальними) ознаками. Саме наявність таких визначає суб'єкта військового злочину. Але ці ознаки є взаємопов'язані між собою. Якщо особа як спеціальний суб'єкт втратить ознаки як спеціальний суб'єкт, то вона може підлягати відповідальності на загальних підставах. Але, якщо вона втратить ознаки як суб'єкта злочину взагалі, то вести мову про її відповідальності постане неможливим. Так, наприклад, якщо військовослужбовець, який вчинив незаконне заволодіння зброєю, бойовими припасами тощо на момент розгляду кримінальної справи втратить ознаку суб'єкта військового злочину (статус військовослужбовця), то його діяння можна буде кваліфікувати як діяння співучасника у вчиненні військового злочину (ст. 410 ККУ), або як виконавця загальнокримінального злочину, передбаченого ст. 262 ККУ. Але при визнанні його неосудним кваліфікація діяння буде повністю змінена. Вести мову в такому разі про ознаки суб'єкта військового злочину постане недоцільним. Тому суб'єктність злочину в будь-якому випадку повинна мати своє місце. Особа має насамперед відповідати загальним ознакам як суб'єкта злочину, а лише потім – її спеціальним вимогам.

Таким чином, можна сказати, що військовий злочин як злочин у загальній системі кримінального права, відповідаючи вимогам приналежності його до злочину як такого,

характеризується ознаками: кримінальна протиправність, суспільна небезпечність, винність, караність та суб'єктність.

Але водночас військові злочини мають свою індивідуальність за наявності ознак, які є специфічними саме для них. Аналіз положень ч.1 ст.401 ККУ дає змогу виокремити такі ознаки: 1) *спеціального об'єкта*; 2) *спеціального суб'єкта та 3) кримінальної (військової) протиправності*. Підтримання такої позиції є домінуючим серед більшості вчених.

Розпочнемо з *об'єкту військових злочинів*. З приводу розуміння об'єкту військових злочинів в теорії кримінального права не має якихось суттєвих розбіжностей. Його важливе теоретичне та практичне значення, що визначає характер та ступінь суспільної небезпечності вчиненого діяння, водночас не втрачає своєї актуалізації та перебуває в дискусіях серед вчених та практиків. Хоча стосовно самого об'єкта злочину як такого весь час, навіть і до сьогодні немає єдності думок щодо його розуміння. Сучасні дослідження підтверджують, що вчення про об'єкт злочину є доволі складним явищем, а визначення та розуміння щодо нього не має однозначності твердження. Не зупиняючись на висвітленні їх напрямів, звернемо увагу на найбільш поширене трактування об'єкта злочину як суспільних відносин. Ще за радянських часів концепція такого об'єкта була зосереджена у працях М.Й. Коржанського, Б.С. Нікіфорова, А.А. Піонткоського, В.Д. Спасовича, В.Я. Тація, А.Н. Трайніна та ін. Будучи переконливою щодо повноти, насамперед, висвітлення самого об'єкта злочину та розкриття його структури, ця концепція визначила, з одного боку, взаємозв'язок та взаємозалежність об'єкта з іншими предметами та явищами соціальної дійсності, з іншого, визначила суспільні відносини як найбільш об'ємну категорію за своїм обсягом. Притримуючись такого трактування, розглянемо об'єкт військових злочинів крізь призму суспільних відносин.

Стосовно поняття об'єкта військового злочину, то майже ідентично більшість вчених підійшла до його визначення як встановленого законодавством порядку несення чи проходження військової служби. Концепція визначення об'єкта як саме "встановленого законодавством порядку несення чи проходження військової служби" або так званого військового правопорядку постала найбільш поширеною. Доволі домінуючою вона визначилась у працях П.А. Вороб'я, В.І. Касинюка, О.В. Кришевича, В.А. Клименка, Т.Б. Николаєнко, М.І. Панова, Н.В. Чернишової, М.І. Хавронюка, С.О. Харитонова та ін. Водночас її трактування відзначилось певною специфікою. Одні сконцентрували увагу на розумінні об'єкта як встановленого законодавством *порядку проходження військової служби*, що визначений низкою законів України, Військовою присягою, військовими статутами, положеннями про проходження військової служби різними категоріями військовослужбовців, наказами відповідних начальників та Міністра оборони та іншими нормативними актами військового законодавства [6, с. 872; 7, с. 600; 2, с. 10; 8, с. 969; 9, с. 11]. Інші крізь призму *суспільних відносин*, які виникають та існують у зв'язку із проходженням військової служби у процесі службової або бойової діяльності різних категорій військовослужбовців [10, с. 8; 11, с. 407–408; 12, с. 1072; 13, с. 329; 14, с. 678]. Треті звернули увагу на об'єкт як систему таких *суспільних відносин крізь правовідносини* як такі, що тісно пов'язані із іншими системами суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, але в ракурсі їх функціонування при здійсненні військовослужбовцями військової служби [15, с. 248–249; 16, с. 68]. Четверті визначили як правопорядок, точніше як військовий правопорядок [17, с. 1149]. При цьому кожна із позицій певною мірою відобразила ті чи інші суттєві риси об'єкта злочину та вплинула на повноту його розуміння. Проте все ж таки таке розуміння об'єкта потребує деяких зауважень. Насамперед, хотілося б звернути увагу на положення щодо самого трактування порядку проходження військової служби.

Під порядком несення чи проходження військової служби розуміється сукупність суспільних відносин, що виникають та існують при проходженні служби

різними категоріями військовослужбовців у процесі їх службової та бойової діяльності, що засновані на Конституції та врегульовані нормами законів, військових статутів, положень та правил, існуючих у військовому середовищі. Такий порядок складається перш за все із взаємовідносин начальників і підлеглих, усіх військовослужбовців між собою, а також порядку несення та проходження різних видів служб, порядку використання військового майна, озброєння, техніки; зберігання військової таємниці, порядку здійснення військовими службовими особами своїх обов'язків тощо. Водночас стосовно самого розуміння порядку несення або проходження військової служби немає такої ж однозначності. Це зумовлено відсутністю в літературі визначеності щодо його трактування та єдності розуміння в цілісності системи воєнної організації. З врахуванням того, що військова служба відображає основні принципи військової організації, зупинимось на складових, що зумовлюють їх виокремлення у складі об'єкта військових злочинів.

Військовий порядок як певна форма існування суспільних відносин визначається: 1) особливістю його існування в межах суспільних відносин, що виникають між різними категоріями військовослужбовців, військовозобов'язаних чи резервістів; 2) наділенням таких суб'єктів повноваженнями, які визначають специфічність їх статусу та виокремлення внаслідок цього у спеціальний суб'єкт; 3) регулюванням наданих ним повноважень нормами, що мають виняткову дію пов'язану з цим статутом; 4) положеннями законодавства, що визначають його особливості та зміст, як: а) категоричність; б) беззастережність виконання; в) деталізацію поведінки кожного із учасників відносин; г) певну обмеженість прав і свобод суб'єктів, пов'язаних з виконанням службових обов'язків; д) підвищену відповідальність у разі їх порушення; 5) реалізацією в процесі службової чи бойової діяльності; а також б) сферою розповсюдження, пов'язаною винятково із військовою діяльністю.

Специфічність військової служби, яка пов'язана із захистом держави, її територіальної цілісності та недоторканності, впливає і на самі такі відносини. Вони виникають винятково серед військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів (під час проходження ними зборів). Пов'язані із проходженням чи несенням військової служби. Мають специфічність існування щодо виключності норм їх регулювання, які пов'язані з особливістю їх характеру. У сукупності вони становлять зміст військової служби та визначають їх суть. Водночас, якщо суб'єкти таких відносин потрапляють у коло інших правовідносин, як приміром цивільно-правових чи трудових, то їх регулювання відбувається відповідно до вимог чинного (цивільного, трудового) законодавства. Зовсім інша справа, якщо такі відносини межують або безпосередньо пов'язані із порядком проходження військової служби. Тоді особа перебуває в межах дії військово-правових відносин, які регулюються законодавством у цій сфері. Так, приміром, недотримання військовослужбовцем розпорядку дня розцінюється як порушення військової дисципліни. Перебування у військово-правових, а не трудових відносинах із начальством визначає, що таке порушення є недотриманням умови військової дисципліни.

На відміну від інших відносин, військові правовідносини регулюються лише нормами військового законодавства. Утворюючи зміст військової служби, вони визначають їх специфічність стосовно військової діяльності, яка пов'язана виключно із військовою службою. Тому відносини, які виникають не з цього приводу не підпадають під їх регулювання у такому порядку.

Таким чином, суспільні відносини, які виникають у сфері здійснення військовослужбовцями військової служби, зумовлені особливістю характеру її діяльності, визначені специфікою існування між різними категоріями суб'єктами та мають чітку регламентованість, встановлену законами України та актами військово-правового характеру, становлять військовий правопорядок. Порушення такого з врахуванням об'єкта посягання підлягає охороні засобами кримінально-правового впливу. Тому з урахуванням цього можна визначити об'єкт військового злочину як встановлений

законодавством порядок несення або проходження військової служби – військового правопорядку, що визначає сукупність суспільних відносин, які виникають та існують у разі проходження військової служби різними категоріями військовослужбовців (військовозобов'язаних та резервістів) у процесі їх службової або бойової діяльності та регулюються законодавством України.

Зі специфіки об'єкта злочину впливає і особливість характеру його *суб'єкта*. Дотримання військового порядку покладено на осіб, які визнані військовослужбовцями та перебувають у загальній системі військових правовідносин. Набуття ними статусу військовослужбовця визначає наявність специфічності ознак, які виокремлюють їх серед інших суб'єктів військового злочину.

Насамперед, це стосується приналежності особи до відповідної категорії – це *військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти*.

Стосовно розуміння “військовослужбовця”, “військовозобов'язаного” та “резервіста” чинне кримінальне законодавство не надає якихось роз'яснень. Тлумачення цих слів можна зустріти в положеннях ЗУ “Про військовий обов'язок і військову службу”, зокрема у ч. 9 ст. 1, яка визначає, що військовослужбовцем є особа, яка проходить військову службу; військовозобов'язаним є особа, яка перебуває у запасі для комплектування ЗСУ та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави; та резервісти – ті, що проходять службу у військовому резерві і призначені для їх комплектування в мирний та воєнний час [18]. Проте такі визначення, на жаль, не окреслюють повною мірою саме розуміння таких осіб як суб'єкта військового злочину.

Чинна редакція ч. 2 ст. 401 ККУ акцентує увагу на приналежності таких осіб до відповідного військового формування. Мається на увазі ті формування, що *призначені* для оборони держави, захисту її суверенітету, державної незалежності, територіальної цілісності і недоторканності та комплектуються виключно *військовослужбовцями*. Ними є Збройні Сили України, Національна гвардія України, Служба безпеки України та Державна прикордонна служба України. Хоча деякі з них є державними правоохоронними органами спеціального призначення, але в межах покладених на них завдань у разі необхідності здійснюють захист державного суверенітету, конституційного ладу та територіальної цілісності України, та комплектуються військовослужбовцями, що наділені правовим забезпечення ідентичним військовослужбовцям інших військових формувань.

Законодавством також визначені й інші військові формування, військовослужбовці яких можуть постати суб'єктами військових злочинів. Це, наприклад, Служба зовнішньої розвідки України та Державна спеціальна служба транспорту.

Водночас є і такі військові формування, які відповідно до виконуваних ними функцій не можуть бути віднесені до зазначених вище військових формувань, а їх військовослужбовці – потенційні суб'єкти військових злочинів. Це стосується, наприклад, відомчої воєнізованої охорони.

Але окрім того, ч. 2 ст. 401 ККУ до суб'єктів військових злочинів також відносить і військовослужбовців *інших військових формувань*, які утворені відповідно до законів України. Коли мова йде про перелік військових формувань, військовослужбовці яких можуть бути визнаними суб'єктами військових злочинів, то з цього приводу існують ще декілька питань. Так, до нещодавня до категорії таких осіб могли бути віднесені особи, які проходили військову службу у спеціальних моторизованих військових частинах міліції. Проходження служби у цих підрозділах вважалося проходженням військової служби. Його порядок визначався відповідно до вимог ЗУ “Про загальний військовий обов'язок і військову службу”. З часом ці спеціальні моторизовані військові частини були реорганізовані у ВВ МВС України. Але зі зміною соціально-політичного становища в державі у 2014 р. на основі ВВ МВС було сформоване військове формування – НГУ. Хоча водночас у 1991 р. вже діяв ЗУ “Про Національну гвардію України”, де визначалось, що НГУ як державний

озброєний орган, створений на базі внутрішніх військ, має захищати суверенітет України, її територіальну цілісність, а служба в ньому прирівнювалась до військової. Проте у 2000 р. він успішно був розформований. Його особовий склад був переданий у відання ВВ МВС України, який на сьогодні вже не діє.

Щоразу наступні зміни назв військових формувань, їх зміст, призначення та склад відбиваються на постійних змінах законодавства, в тому числі й кримінального. Зрозуміло, що будь-яке військово формування, яке створюється в Україні, має відповідати вимогам чинного законодавства. Порушення цього є визнанням незаконним створення будь-якого формування, як приміром військової формування на території Донецької та Луганської областей. Але в цьому випадку мова йде про ті військові формування, функціонування яких відповідає вимогам щодо віднесення їх представників (співробітників, особового складу) до потенційних суб'єктів військових злочинів:

- це стосується насамперед умов створення такого формування, яке має відбуватися відповідно до вимог чинного законодавства;

- призначення такого формування для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканності в разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій;

- служба в такому формуванні має визнаватися військовою чи прирівнюватися до неї;

- комплектування має здійснюватися в тому числі і військовослужбовцями;

- регулювання порядку проходження та несення військової служби, а також статус військовослужбовця має відповідати вимогам ЗУ “Про військовий обов'язок і військову службу”, положень про порядок проходження військової служби у відповідному військовому формуванні, військовим статутам, а також іншими законами у цій сфері.

За наявності таких умов можна буде вести мову про потенційну можливість приналежності військовослужбовців таких формувань до потенційних суб'єктів військових злочинів. Крім того, знизиться необхідність розширеного тлумачення його видів та відповідного формулювання в понятті військового злочину. Останнє відповідно до загальних вимог постане локанічним щодо осіб, які визнаватимуться суб'єктами військових злочинів.

Стосовно вимог самого *суб'єкта* військового злочину, то, окрім приналежності його до відповідного військового формування, він має відповідати й іншим вимогам. Це стосується, насамперед, ознак суб'єкта військового злочину, які визначають його як військовослужбовця.

За загальними правилами, особи, які досягли *певного віку* та придатні *за станом здоров'я*, можуть претендувати на проходження військової служби, а відповідно, і отримати статус військовослужбовця [18, ст. 2].

Стосовно досягнення віку в законодавстві існує визначений ценз. Особи, які досягли 18 років, можуть бути прийняті на військову службу. Але таке правило здебільшого стосується громадян, які призиваються на строкову військову службу. Осіб, які бажають проходити військову службу в добровільному порядку для навчання у якості курсантів вищих військових навчальних закладів або військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, віковий ценз визначений в межах 17, чи навіть 16 років. Проте досягнення не лише мінімального, але й гранично допустимого максимального віку має значення для військової служби. Досягнення останнього в певних випадках виключає правову можливість постати особі у статусі військовослужбовця та відповідно бути прийнятою на військову службу. Так, наприклад, особи, які досягли 27-річного віку не підлягають призову на строкову військову службу (чи певний її вид). Особи, які призиваються на військову службу на особливий період, або громадяни, які, перебуваючи у запасі, бажають укласти

контракт, не можуть бути прийняті на військову службу при досягненні ними граничного віку перебування на військовій службі (в запасі чи у військовому резерві). Залежно від категорії особи та виду військової служби такий віковий ценз може становити від 45 до 65 років. Також такі обмеження мають місце і стосовно жінок. Для осіб, які бажають проходити військову службу, зокрема, за контрактом, осіб сержантського і старшинського складу, або осіб офіцерського складу у СБУ, розвідувальних органах України, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України та Управлінні державної охорони України, встановлено обмеження у 40 років. З приводу останньої позиції – статевої приналежності, хотілось би звернути увагу на деякі моменти. Військова служба чи не єдиний вид державної служби, де приналежність особи до відповідної статі впливає на проходження військової служби. Так, до призову на строкову військову службу підлягають лише особи чоловічої статі. За інших умов, особи жіночої статі, які мають фах, споріднений з відповідною військово-обліковою спеціальністю, придатні до проходження військової служби за станом здоров'я, віком та сімейним станом, можуть братися на військовий облік військовозобов'язаних та призватися на військову службу чи залучатися для виконання робіт із забезпечення оборони держави у воєнний час, а також в добровільному порядку проходити військову службу за контрактом – у мирний час [18, ч. 1 ст. 11]. Набуваючи статусу військовослужбовця, жінки нарівні з чоловіками виконують обов'язки по несенню військової служби, за винятком тих, що обмежуються відповідними Законами України, статутами ЗСУ, положеннями про проходження військової служби та іншими нормативно-правовими актами. Зокрема, це стосується випадків наявності у жінки дітей (дитини) віком до 18 років, де військовослужбовець-жінка, яка проходить військову службу за призовом, за контрактом, кадрову військову службу у зв'язку з настанням особливого періоду та небажанням продовжувати військову службу звільняється з військової служби. Будь-яких інших переваг, пільг, прав щодо військовослужбовця-жінки за статевими ознаками законодавство не надає. Саме це і визначає ст. 24 Конституції України: “не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками” [1].

Наступною обов'язковою ознакою для ймовірності отримання статусу військовослужбовця є *придатність особи за станом здоров'я* до проходження військової служби. Для дотримання цієї вимоги громадяни призовного віку, військовозобов'язані, жінки, які приймаються на військову службу за контрактом, кандидати на навчання у вищих військово-навчальних закладах у встановленому законом порядку проходять медичний огляд кваліфікованою військово-лікарською комісією (*дали* – ВЛК) (ЗУ “Про військовий обов'язок і військову службу” (ст. 2)). На підставі рішення ВЛК видається відповідна постанова, що свідчить про придатність чи непридатність особи до проходження певного виду військової служби у мирний чи воєнний час. Порядок проходження такого огляду та критерії визначеності придатності особи до військової служби визначаються певними відомчими нормативними документами з урахуванням військового формування та виду проходження військової служби, це, зокрема, Положення про військово-лікарську експертизу в ЗСУ, Положення про проходження медичного огляду у ДПСУ, Положення про проходження медичного огляду в СБУ тощо.

Залежно від виду військової служби, законодавець висуває до претендентів додаткові умови, дотримання яких є обов'язковим.

Для проходження військової служби *за контрактом* особи мають: 1) пройти професійно-психологічний відбір; 2) відповідати вимогам проходження військової служби. Такими вимогами можуть бути: а) наявність відповідної освіти, в тому числі професійної; б) необхідність досягнення особою певного віку (загального максимального для укладення контракту, а також граничного щодо перебування на військовій

службі); в) мати відповідне військове звання; г) пройти (у разі потреби) курс військової підготовки за напрямом, що відповідає профілю службової діяльності); д) мати вислугу років [18, ч. 1 – ч. 2 ст. 20]. Приміром для прийняття на військову службу за контрактом осіб рядового складу, сержантського або старшинського складу особа має: пройти професійно-психологічний відбір; мати вищу, професійно-технічну, повну або базову загальну середню освіту; бути призовного віку та не мати військових звань офіцерського складу. Для військової служби (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів, окрім професійно-психологічний відбору, особа повинна мати рівень освіти не нижче повної загальної середньої; вік досягнення від 17 до 21 року. Якщо такими бажаними є резервісти чи військовозобов'язані, для них встановлений вік до 23 років, а також необхідно, щоб у них були військові звання офіцерського складу. При наявності базової вищої освіти, особа може укласти такий контракт з віковим обмеженням до 25 років. Якщо мова йде про військову службу за контрактом осіб офіцерського складу, то особи сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом або військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, мають право претендувати на неї за умови: наявності вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче бакалавра; проходження (в разі потреби) курсу військової підготовки за напрямом, що відповідає профілю службової діяльності, у тому числі ті, які проходять службу у військовому резерві, з одночасним присвоєнням первинного військового звання офіцерського складу.

Таким чином можна стверджувати, що для отримання статусу військовослужбовця особа має відповідати певним вимогам: 1) досягти визначеного віку; 2) бути придатною до проходження військової служби за станом здоров'я; 3) мати визначену освіту та повний професійно-психологічний стан; 4) у визначених випадках відповідати вимогам статі та іншим критеріям, необхідним для несення військової служби.

Тільки відповідаючи цим вимогам, особа може розглядатись як суб'єкт військового злочину.

Поряд із військовослужбовцями законодавець визначив ще й *інших осіб*, які можуть підлягати відповідальності за вчинення військових злочинів та *визначені законодавством*. До них, наприклад, відносять військовослужбовців, які хоча і не входять до складу військових формувань, утворених відповідно до законодавства, проте підлягають відповідальності за вчинення військових злочинів. Це: військовослужбовці військових прокуратур і відповідного управління Генеральної прокуратури України; військовослужбовці МО, СБУ, ДПСУ, НГ, що відповідно до законів України на час виконання певних завдань працюють на штатних посадах в інших установах, підприємствах, організаціях; військовослужбовців, які за їх згодою відкомандировані до органів виконавчої влади, на підприємства та в організації, що виконують роботи в інтересах оборони держави та її безпеки; військовослужбовців адміністративного та професорсько-викладацького складу навчальних закладів, які належать до системи Міністерства освіти і науки України; військовополонені, яких Україна тримає в полоні тощо.

Окрім військовослужбовців, суб'єктом військового злочину, як ми вже зазначали, можуть бути й *військовозобов'язані та резервісти*. Військовозобов'язані як особи, які перебувають у запасі для комплектування ЗСУ та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави можуть прирівнюватися до військовослужбовців у разі їх призову на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори. На них у цей період поширюється дія статутів ЗСУ і вони відповідно стають потенційними суб'єктами військових злочинів. Стосовно резервістів ситуація дещо інша. Взагалі служба у військовому резерві як вид військової служби була впроваджена ще у 2006 р. Ця категорія осіб у добровільному порядку укладала контракт з командирами військових частин та проходила підготовку на зборах у складі штатних підрозділів під час практичних занять та навчань. Але з

початком загострення ситуації на Сході держави правове регулювання резервістів зазнало певних змін. Для забезпечення планової заміни військовослужбовців, які були призвані за мобілізацією, необхідна була постійна наявність підготовлених кадрів для проведення ротації. Особи, які звільнялися з військової служби, що брали участь у бойових діях, були потрібні як фахівці для підтримання бойового потенціалу підрозділів. Задля недопущення втрат підготовлених військовослужбовців, з метою планомірної підготовки резервістів для комплектування ЗСУ та інших військових формувань особовим складом, підтримання на належному рівні здобутих умінь та навичок за військово-обліковою спеціальністю, був створений спеціальний військовий оперативний резерв першої черги. До нього зараховувалися звільнені зі строкової військової служби військовослужбовці (під час дії особливого періоду), а також військовослужбовці, звільнені з військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період. Водночас перебування такої категорії осіб у складі військових частин потребувало правового підґрунтя врегулювання їх статусу. Необхідно було вирішити питання щодо: визначення такої служби як особливого виду виконання військового обов'язку; встановлення на законодавчому рівні правового статусу резервіста та вимог щодо проходження ним служби у військовому резерві; визначеності щодо поширення прав, обов'язків та обмежень, передбачених законодавством для військовослужбовців і на резервістів на час виконання ними обов'язків служби у військовому резерві; забезпеченості рівних можливостей різним категоріям громадян, які проходять служби у резерві, зокрема, жінкам тощо. У відповідних законах: “Про Збройні Сили України”, “Про оборону України”, “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”, “Про військовий обов'язок і військову службу” відображені ці зміни. Водночас питання їх правового статусу в контексті порушень ними норм кримінального законодавства залишалися відкритими. Аж до березня 2017 р. резервісти не визнавалися суб'єктами військових злочинів. Кримінальні справи вирішувались виключно щодо осіб, призваних за мобілізацією на особливий період. Лише з прийняттям заходів щодо посилення відповідальності військовослужбовців та деяких інших осіб ККУ, ця категорія осіб отримала місце в колі потенційних суб'єктів військових злочинів. Тому на сьогодні резервісти, як особи, що проходять службу у військовому резерві та призначені для їх комплектування у мирний та воєнний час, є повноправними суб'єктами військових злочинів у разі порушення ними вимог чинного законодавства під час проходження зборів.

І остання ознака військового злочину це *кримінальна (військова) протиправність* (караність діянь за нормами військових злочинів). Діяння визначається військовим злочином, коли воно безпосередньо передбачене в положеннях розділу XIX Особливої частини ККУ як “Військові злочини”. Як зазначає М.І. Панов, така протиправність, як ознака військових злочинів, з одного боку, означає передбаченість військових злочинів виключно у розділі “Військові злочини”, а з іншого боку, – ці діяння порушують норми не лише кримінального законодавства, але й норми інших правових актів (законів, положень, інструкцій), що регулюють порядок несення та проходження військової служби [2, с. 8]. І не можна не погодити з думкою цього вченого. Ще і раніше М.І. Панов [10, с. 8], а також В.А. Навроцький, В.О. Бугаєв та ін. звертали увагу на цю ознаку військового злочину. Зокрема В.А. Навроцький вказував, що військово-кримінальна протиправність визначається у взаємозв'язку з караністю військових злочинів за статтями глави “Військові злочини” [14, с. 676]. В.О. Бугаєв акцентував це як посягання, що врегульоване військовим законодавством, на військово-службові відносини та має ознаку військово-кримінальної протиправності. При чому така специфіка для військових злочинів є значно ширшою. Вона виражається у тому, що діяння, вчинене особою, заборонене не лише ККУ, що характерне для будь-якого злочину, але й визначене спеціальними законами та іншими нормативними актами, що регулюють виключно військові правовідносини [16, с. 24–26]. Так, наприклад, якщо військовослужбовець порушив правила несення прикордонної

служби, то виключно за нормами ККУ (ст. 419) його неможливо притягнути до кримінальної відповідальності. Необхідне обов'язкове звернення до норм військового законодавства, що безпосередньо регулює особливості порядку несення прикордонної служби особами, які входять до прикордонного наряду. Залежно від обставин справи ними можуть бути: ЗУ “Про державну прикордонну службу України”, Статуту ЗСУ, Положення про проходження громадянами України військової служби в ДПСУ, Інструкція про службу прикордонних нарядів ДПСУ, Положення про відділ прикордонної служби ДПСУ тощо.

Підсумовуючи викладену позицію, зазначаємо, що для чіткого розуміння ознак військового злочину треба, в першу чергу, встановити, чи передбачене покарання за суспільно небезпечні діяння розділом “Військові злочини” ККУ; по-друге, визначитись, чи не були порушені норми інших законів та правових актів, які регулюють порядок, проходження або несення військової служби.

Таким чином, завершуючи аналіз ознак військового злочину, на підставі викладених пропозицій щодо їх розуміння можемо визначити поняття **військові злочини** як передбачені XIX розділом Кримінального кодексу України злочини, що посягають на встановлений військовим законодавством порядок несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження ними зборів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1515566541222706> (дата звернення: 10.04.2018).
2. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): навч. посіб. / Анісімов Г.М. та ін. / за ред. М.І. Панова. Х.: Право, 2011. 184 с.
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини: Закон від 12.02.2015 № 194-VIII // Відомості Верховної Ради. 2015. № 16. Ст. 113.
4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 05.04.2018).
5. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В.О. Навроцького. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 2-ге вид., переробл. та доповн. / відп. ред. С.С. Яценко. Київ: А.С.К., 2003. 976 с.
7. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Александров Ю.В. та ін. / за заг. ред. М.І.Мельника, В.А.Клименка. Київ: Атіка, 2008. 712 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Азаров Д.С. та ін. / за заг. ред. О.М. Джужи, А.В. Савченко, В.В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
9. Хавронюк М. Військові злочини: навч. посіб. Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1995. 156 с.
10. Панов М.І., Касинюк В.І., Харитонов С.О. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (Військові злочини). Харків: “Харків юридичний”, 2006. 172 с.
11. Чернишова Н.В., Володько М.В., Хазін М.А. Кримінальне право України: тези лекцій і практичні завдання / за заг. ред. В.М. Бовсуновського. Київ: Наукова думка, 1995. 455 с.
12. Ніколаєнко Т.Б., Сич В.О. Кримінальне право. Особлива частина: навч. посіб. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2012. 1232 с.
13. Кузнецов В.В., Савченко А.В. Кримінальне право України: питання та задачі для підготовки до вступних, семестрових та державних екзаменів: навч. посіб./ за заг. ред. О.М. Джужи. Вид. 2-ге доп. та перероб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 392 с.
14. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина. Курс лекцій. Київ: Знання, 2000. 771 с.
15. Харитонов С.О. Об'єкт і система військових злочинів. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 3 (86) С. 243-253.
16. Бугаєв А.А. Воинские преступления и наказания: дисс. ... канд. юрид наук. Одесса-Симферополь, 2001. 194 с.
17. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-ге вид., переробл. та доповн. Київ: Юридична думка, 2012. 1316 с.

18. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2232-12/print1515566541222706> (дата звернення: 06.04.2018).

REFERENCES

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III [Criminal Code of Ukraine: the law of Ukraine of 05.04.2001 № 2341-III]. zakon5.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1515566541222706> [in Ukrainian].
2. *Anisimov H.M., Dziuba Yu.P., Kasyniuk V.I.* ta in. (2011). Zlochyny proty vstanovlenoho poriadku nesennia viiskovoi sluzhby (viiskovi zlochyny) [Offenses against the established order of military service (war crimes)]. Kh.: Pravo [in Ukrainian].
3. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za okremi viiskovi zlochyny: zakon Ukrainy vid 12.02.2015 №194-VIII (2015) [Amendments to the Criminal Code of Ukraine concerning the strengthening of liability for individual war crimes]. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 16. St.113 [in Ukrainian].
4. Konstytutsiia Ukrainy: zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254к/96-ВР (2015). [The Constitution of Ukraine]. zakon5.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. [in Ukrainian].
5. Navrotskyi.V.O. (2013). Ukrainske kryminalne pravo. Zahalna chastyna: pidruchnyk [Ukrainian Criminal Law]. K. Yurinkom Inter [in Ukrainian].
6. *Iatsenko S.S.* (2003). Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and Practical Commentary of the Criminal Code of Ukraine]. K. A.S.K. [in Ukrainian].
7. *Aleksandrov Yu.V.* (2008). Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: pidruchnyk. [Criminal Law of Ukraine. Special part]. K.: Atika [in Ukrainian].
8. *Azarov D.S.* ta in. (2016). Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and Practical Commentary of the Criminal Code of Ukraine]. K. Yurinkom Inter [in Ukrainian].
9. *Khavroniuk M.* (1995). Viiskovi zlochyny [War crimes]. K. Ukrainska akademiia vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
10. *Panov M.I., Kasyniuk V.I., Kharytonov S.O.* (2006). Zlochyny proty vstanovlenoho poriadku nesennia viiskovoi sluzhby (Viiskovi zlochyny) [Offenses against the established order of military service (War crimes)]. Kharkiv. Kharkiv yurydychni [in Ukrainian].
11. *Chernyshova N.V., Volodko M.V., Khazin M.A.* (1995). Kryminalne pravo Ukrainy. [Criminal Law of Ukraine]. K. Naukova dumka [in Ukrainian].
12. *Nikolaienko T.B., Sych V.O.* (2012). Kryminalne pravo. Osoblyva chastyna [Criminal Law of Ukraine. Special part]. Khmelnytskyi: Vydavnytstvo NADPSU [in Ukrainian].
13. *Kuznetsov V.V., Savchenko A.V.* (2011). Kryminalne pravo Ukrainy [Criminal Law of Ukraine]. K. Tsentр uchbovoi literatury [in Ukrainian].
14. Navrotskyi V.O. (2000). Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna [Criminal Law of Ukraine. Special part]. Kyiv. Znannia [in Ukrainian].
15. *Kharytonov S.O.* (2016). Obiekt i systema viiskovykh zlochyniv [The object and system of war crimes]. Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy [Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine]. 3 (86). P.243-253 [in Ukrainian].
16. *Buhaev A.A.* (2001). Voynskye prestupleniya y nakazaniya [War crimes and punishments]. Odessa-Symferopol [in Ukrainian].
17. *Melnyka M.I., Khavroniuka M.I.* (Eds.). (2012). Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and Practical Commentary of the Criminal Code of Ukraine]. K. Yurydychna dumka [in Ukrainian].
18. Pro viiskovi oboviazok i viiskovu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 25.03.1992 r. № 2232-XII. zakon5.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2232-12/print1515566541222706> [in Ukrainian].

UDC 344.13

T.B. Nikolaienko,
Candidate of Law, Docent,
Postgraduate, State Research Institute MIA
Ukraine, Kyiv

CONCEPTS AND SIGNS OF WAR CRIME

Paper analyzes scientific approaches to the interpretation of the concept of a war crime, with a distinction between general and special features that determine its essence.

Adhering to the position of the integrity of the understanding of criminal responsibility, the author stated that the concept of a war crime is characterized by features that characterize it as a crime in general and is marked by special, revealing its peculiarities features. On the basis of an analysis of the current legislation on criminal liability, the most acceptable to the author seemed to be the position that the general features of a war crime are criminal wrongdoing, social danger, guilt, punishment and subjectivity. Considering special features, the object, subject and criminal (military) wrongfulness with the revealing of the essence and conditions of their existence are distinguished.

Taking into the specificity of military legal relations, it was formulated military law and order as an object of a war crime, which is a set of social relations that arise and exist in the case of military service by various categories of servicemen (military and reservists) in the course of their official or combat activity and are regulated by law of Ukraine and is a subject to protection by means of criminal legal influence.

It is proved that the peculiarity of the character of the subject of a war crime formulates the position of the definiteness of the potential of a person as a subject of a war crime for observing the conditions of staying in the system of military legal relations and affiliation of a person to the category envisaged by law. The criminal misconduct of a war crime is the certainty of its punishment as a war crime and violation of the norms of military law, which determine the procedure for military service.

On the basis of the analysis, the author's concept of a war crime is formulated, which should be understood as a crime, envisaged by section XIX of the Criminal Code of Ukraine, which violates the procedure for carrying or conducting military service established by military legislation, committed by a serviceman, as well as a person liable to military service or a reservist during the passage of their charges.

Keywords: the notion of military crime, general elements of a military crime, specific elements of a military crime, military, one bound to service, nonregular, military service order.

Отримано 18.04.2018